

ศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ของผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนา
ขงจื้อ

A COMPARATIVE STUDY OF PARENTAL DUTIES
IN THE THERAVADA BUDDHISM AND CONFUCIANISM*

¹VAN SOPHA DHAMMADHIPO (SIBOUNHEUANG)

²พระโสภณวิชารภรณ์

Phrasopornvachiraporn

³พระครูวินัยธรสมุทร ถาวรธมฺโม

Phrakhruvinaithon Samut Thavaradhammo

⁴ไชยา เสนแสนยา

Chaiya Sensaenya

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author E-Mail: chaiya.sen@mcu.ac.th

Received June , 2021; Revised June 20, 2021; Accepted: June 30, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและเปรียบเทียบหน้าที่ของผู้ปกครองในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาขงจื้อ โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่ของผู้ปกครองในพระพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า ทิศ 6 เป็นหลักที่ตรัสสอนเกี่ยวกับหน้าที่ของมนุษย์ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของแต่ละคนโดยตรง โดยมีตัวของเราเองเป็นศูนย์กลาง แล้วเปรียบบุคลรอบข้างทั้งหลายประหนึ่งทิศทั้ง 6 รอบตัวเรา หน้าที่ของผู้ปกครองในศาสนาขงจื้อใช้หลักสัมพันธ์ภาพทั้ง 5 โดยขงจื้อให้ความสำคัญแก่หน้าที่ของผู้ปกครอง โดยเสนอ

* ปรับปรุงต้นฉบับจากการนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ คณะพุทธศาสตร์ ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 26 มีนาคม 2564.

หลักจริยพันธะทางสังคมขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการจัดขอบเขตเรื่องที่ไว้เพื่อจัดระเบียบให้ปฏิบัติต่อกัน 5 ประการ ทั้งขงจื้อและพระพุทธศาสนาเถรวาทต่างก็ให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลมากกว่าวิธีการ แต่ทั้งคู่ก็ยังได้เสนอหลักปฏิบัติ ที่บุคคลจะต้องนำไปปฏิบัติต่อกัน และขงจื้อมีเป้าหมายอยู่ในโลกนี้เป็นหลัก เพื่อตนเองและเพื่อสังคม ส่วนพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ในส่วนตนนั้นรวมไปถึงโลกหน้า ส่วนเพื่อสังคมเน้นโลกนี้เป็นหลัก

คำสำคัญ: หน้าที่, พุทธศาสนาเถรวาท, ศาสนาขงจื้อ

Abstract

This paper has three objectives to study the concept and to compare of the duties between Theravada Buddhism and the Confucianism. This is a qualitative research done by studying academic documents. The researcher has concluded as follows: It is found that, The Parental duties in Theravada Buddhism is called the six directions, it is the principle about the duty of man to the person who concern with their life directly. The center is ourselves and compare person around us as the six directions as follows. The Parental duties in Confucianism has applied into the five relationship theories, the Confucius is given the importance to duties of governor by presenting the social commitment ethic theory. The researcher thinks that it is set the scope of the duty to organize for practice into five points. Both Confucius and Theravada Buddhism have given the importance to person more than the theory. And both have presented the practice that people have to practice to each other's. The goal of Confucius is existence in this world for oneself and society. Then, the goal of Theravada Buddhism is existence in this life and next life for oneself including next life, for society is emphasized in this life mainly.

Keyword: Duties, Theravada Buddhism, Confucianism

บทนำ

การปกครองคือการคุ้มครองดูแล รักษา ควบคุม การจัดระเบียบทางสังคมและทางการเมือง เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบและได้รับผลประโยชน์จากการที่อยู่ในรัฐนั้น โดยผู้ปกครองจะต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวม ถ้าจะขยายให้ชัดเจนแล้วก็คือ กิจกรรมงานทุกอย่างที่รัฐบาลจะต้องกระทำ จะโดยผ่านระบบราชการ ระบบรัฐวิสาหกิจ หรือผ่านกิจการของเอกชนก็ตาม มีจุดมุ่งหมายเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นการส่วนรวม ความต้องการของประชาชนแยกออกได้เป็น 2 กรณีที่สำคัญ

คือ (1) ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) ความต้องการความสะดวกสบาย (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2546)

เมื่อพูดถึงระบบการเมืองการปกครอง ความยุติธรรมที่จะรับใช้ผลประโยชน์ส่วนรวมของคนในสังคมจะต้องอาศัยรูปแบบการปกครองของผู้ปกครองเท่านั้น จากการคำนึงถึงเรื่องผลประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและผลประโยชน์ของประชาชน ผู้ปกครองทำให้ต้องคำนึงถึงรูปแบบการปกครอง โดยพิจารณา จากเงื่อนไข 2 ประการคือ (1) จำนวนผู้ปกครองหรือจำนวนบุคคลที่ใช้อำนาจอธิปไตยว่าเป็นคนเดียว คณะบุคคล หรือคนส่วนใหญ่ (2) พิจารณาจากจุดหมายในการปกครองว่าเป็นการปกครองเพื่อใคร เพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม หรือเพื่อผลประโยชน์ของตัวผู้ปกครองและพวกพ้องเป็นสำคัญ เมื่อกล่าวถึงการปกครอง สิ่งที่มีความสำคัญต่อการปกครองคือ ผู้นำด้านการปกครองจะต้องมีธรรมราชาเป็นหลัก มีความฉลาด มีอำนาจ มีไหวพริบปัญญาสูง และที่สำคัญผู้ปกครองจะต้องพระเดชและพระคุณ การปกครองจึงจะสามารถเดินหน้าไปได้

พระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้เสนอว่า "ระบอบการปกครองใดเป็นระบอบการ ปกครองที่ดีที่สุด หรือเลวน้อยที่สุด" แต่พระพุทธศาสนาเสนอว่า "ผู้ปกครองแบบใดดีที่สุด" นักปกครองที่ได้รับการยกย่องว่า "เป็นผู้ปกครองที่ดี" ตามนัยของพระพุทธศาสนานั้น มิได้มีนัยที่แสดงถึงนักปกครองที่เก่งกล้าสามารถโดยการใช้อาวุธประหัตประหาร เพื่อเอาชนะกลุ่มคนและแว่นแคว้นต่างๆ ในอันที่จะได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง แต่นักปกครองที่ดีนั้นหมายถึงบุคคลที่ทรงธรรม และทำให้ประชาชนเกิดความพึงพอใจโดยธรรม โดยไม่ต้องใช้อำนาจ หรือศาสตราเข้าไปแย่งชิงเพื่อครอบครอง หรือให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง ผู้ปกครองในลักษณะนี้ พระพุทธศาสนาเรียกชื่อว่า "ธรรมราชา" คำว่า "ธรรมราชา" ได้ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงประเด็นนี้ในจกักวัดติสูตร และธรรมราชาสูตร และในมหาปทานสูตรซึ่งทั้ง 3 สูตรนี้ได้กล่าวเอาไว้ว่า

“พระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า “ทัฬหะเนมิ ผู้ทรงธรรม ทรงเป็นพระราชาโดยธรรม ทรงเปื้อใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ (1) จักรแก้ว (2) ช้างแก้ว (3) ม้าแก้ว (4) มณีแก้ว (5) นางแก้ว (6) คหบดีแก้ว (7) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า 1,000 องค์ซึ่งล้วนแล้วแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายยัศตราได้พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อำนาจ ไม่ต้องใช้ศาสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในขณะที่หลักฐานทางคัมภีร์อีกแห่งปรากฏ คำว่า “ธรรมราชา” ในธัมมราชาสูตร ดังประโยคที่ว่า “พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาในโลกนี้ ทรงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นอบน้อมธรรม เชิดชูธรรม ยกย่องธรรม มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองชนภายในโดยธรรม...” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

นอกจากนี้ ในมหาปทานสูตรได้กล่าวถึง “ธรรมราชา” ว่า “ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง... มีพระราชโอรสมากกว่า 1,000 องค์ ซึ่งล้วนแล้วแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สิ่งที่น่าสนใจคือ ทั้งหลักฐานอย่างน้อย 3 แห่งนี้ สามารถอธิบายได้ถึงคำว่า “ธรรมราชา” ที่แสดงถึงคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็น “พระเจ้าจักรพรรดิ” ที่จะต้องได้รับการเรียกขานว่า “ทรงธรรม” และ “พระราชบิดาโดยธรรม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539)

ส่วนขงจื้อเป็นนักปราชญ์ชาวจีนที่บรรดาปราชญ์ทั่วโลกยอมรับเป็นศาสดา เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว แนวคิดหลักของขงจื้อมุ่งให้ความสำคัญต่อมนุษย์และสังคม เพื่อความสงบสุขแก่บ้านเมือง ซึ่งกำลังอยู่ในภาวะไม่สงบในขณะนั้น ขงจื้อยึดมนุษย์เป็นแกนกลางในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเมืองการปกครองนั้นขงจื้อให้ความสำคัญว่า หลักการเมืองการปกครองที่ดีต้องใช้คุณธรรมเป็นตัวนำ ผู้ปกครองจะต้องมีคุณธรรม 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วยเมตตา ธรรมา จริยา ปัญญา และสัจจา ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมจะนำประชาชนไปในทางที่ถูกต้องดีงามแล้ว ประชาชนย่อมไม่กล้าออกนอกกลุ่มนอกทาง (James Legge, 2017) โดยขงจื้อมุ่งแสดงให้เห็นรูปแบบของผู้ปกครองผ่านแนวคิดต่างๆ ที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมเป็นสำคัญกล่าวคือ ผู้ปกครองที่เชิดชูผู้เที่ยงธรรม ขจัดผู้ฉ้อฉล ประชาชนจะยอมรับ แต่ถ้าหากเชิดชูผู้ฉ้อฉล ขจัดผู้เที่ยงธรรม ประชาชนจะไม่ยอมรับ (ขงจื้อ, 2562)

ในแนวคำสอนของท่าน ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่หรือความรับผิดชอบซึ่งเป็นหลักสำคัญของนักปกครองที่จะต้องทำ เช่น รู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเอง ยกย่องคนดีมีศีลธรรม ดูแลทุกข์สุขของเหล่าข้าราชการบริวาร มุ่งรับใช้ประชาชนเป็นที่ตั้ง ให้ความผาสุกแก่มวลชน การที่จะเป็นเช่นนี้ได้ทุกคนต้องทำหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองที่ดีของรัฐไม่ให้บกพร่อง ขงจื้อเสนอหน้าที่ของปัจเจกชน (individual duty) ตามหลักสัมพันธ์ภาพ 5 ประการ คือ ผู้ปกครองกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน (Archie J.Bahm, 1969) โดยกล่าวย่ำว่ากษัตริย์ต้องทำหน้าที่กษัตริย์ ขุนนางต้องทำหน้าที่ขุนนาง พ่อต้องทำหน้าที่พ่อ ลูกต้องทำหน้าที่ลูก (James Legge, 2017) เมื่อปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างไม่บกพร่องความสุขในบ้านเมืองก็จะเกิดขึ้น

หลักคำสอนของขงจื้อส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหน้าที่ หรือเป็นหลักจริยศาสตร์เชิงคุณธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมตั้งแต่ระดับเล็กสุดคือปัจเจกชน(บทบาทหน้าที่ส่วนตัว) จนถึงระดับประเทศ(สำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม)ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ต้าสุ่ยที่ว่า

ในโบราณชนทั้งหลาย ผู้ปรารถนาจะยังความรุ่งโรจน์ให้เกิดขึ้นในอาณาจักรจะต้องจัดระเบียบภายในรัฐให้เรียบร้อยก่อน ผู้ปรารถนาเรียบร้อยในรัฐจะต้องทำความเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในครอบครัวเสียก่อน ผู้ปรารถนาความเรียบร้อยในครอบครัวจะต้องทำตนเองให้เรียบร้อยเสียก่อน ผู้ปรารถนาตนให้เรียบร้อยต้องทำใจของตนให้บริสุทธิ์ คือ สุจริตต่อตนเอง มีความรู้ ใ้ความรู้ันั้นด้วยความสุจริตสามารถปกครองตน ปกครองครอบครัว ปกครองรัฐ และปกครองรัฐของตนให้มีสันติ (เสฐียร พันธงศรี, 2534)

ขงจื้อเสนอหลักการปกครองโดยอาศัยหลักคุณธรรมเป็นหลัก ท่านให้เหตุผลว่า การปกครองประชาชนโดยอาศัยคุณธรรมความดี จะทำให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกที่ดี (James Legge, 2017) แต่การจะทำเช่นนั้นได้ ผู้ปกครองจะต้องมีคุณธรรม 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย เมตตา ธรรมา จริยา ปัญญา และสัจจา เพราะถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมนำประชาชนไปในทางที่ถูกต้องดีงามแล้ว ประชาชนย่อมไม่กล้าออกนอกกลุ่มนอกทาง (James Legge, 2017) ดังนั้น ในปรัชญาของท่านจึงกล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของนักปกครองไว้มากมาย เช่น รู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเอง ยกย่องคนดีมีศีลธรรม ดูแลทุกข์สุขของเหล่าข้าราชการบริพาร มุ่งรับใช้ประชาชนเป็นที่ตั้ง (Ezra Pound, 1969) การปกครองในความหมายของขงจื้อเป็นเรื่องการปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง (Ezra Pound, 1969) จุดมุ่งหมายอยู่ที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (Ezra Pound, 1969) ทำให้ประชาชนที่ใกล้เกิดความเชื่อถือ อยู่ใกล้ก็มีความสุข อยู่ไกลก็รู้สึกอยากเข้าใกล้ (Ezra Pound, 1969) ซึ่งจะประสบผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย คือทั้งตัวผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง คือประชาชน และเพื่อให้เป้าหมายดังกล่าวบรรลุผล ท่านจึงเสนอหน้าที่ของปัจเจกชนตามหลักสัมพันธภาพ 5 ประการ คือ ผู้ปกครองกับประชาชน บิดามารดากับบุตรธิดา สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน (Archie J. Bahm, 1969) โดยกล่าวว่า กษัตริย์ต้องทำหน้าที่กษัตริย์ ขุนนางต้องทำหน้าที่ขุนนาง พ่อต้องทำหน้าที่พ่อ ลูกต้องทำหน้าที่ลูก (James Legge, 2017) เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ความสุขในบ้านเมืองก็จะบังเกิดมี

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เรามองเห็นว่า ขงจื้อมีแนวคิดเรื่องการเมืองคือความเจริญรุ่งเรือง เรื่องในรัฐเป็นหลัก ซึ่งถือเป็นสังคมอุดมคติทางการเมืองของขงจื้อปรากฏในคัมภีร์ประวัติศาสตร์ นอกจากจะกล่าวถึงวิถีชีวิตที่ดีงามแล้ว ยังกล่าวถึงรัฐบาลที่ดีและเลวว่าล้วนขึ้นอยู่กับชนชั้นปกครองคือขุนนางระดับต่างๆ เหล่าบรรดาขุนนางจึงไม่ควรที่จะแต่งตั้งเพียงเพราะความใกล้ชิดสนิทสนมโปรดปรานเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบความรู้ความสามารถ (James Legge, 2017) ปฏิบัติตนถูกต้องจักโชคดี ปฏิบัติตรงกันข้ามจักโชคร้าย...อย่าดำเนินชีวิตขัดแย้งกับความถูกต้อง (James Legge, 2017) และขงจื้อเองยังกล่าวถึงหลักการบริหารบ้านเมืองในอดีตว่า แบบแผนราชวงศ์โจวได้รับการปรับปรุงมาจากราชวงศ์เซี่ยและราชวงศ์ซัง จึงได้มีอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงเจริญรอยตามราชวงศ์โจว (James Legge, 2017)

จากประเด็นดังกล่าวมาข้างต้นจะพบว่า หลักปกครองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมต่างได้รับอิทธิพลมาจากหลักทางศาสนาทั้งสอง จึงสนใจที่จะศึกษาหน้าที่ของผู้ปกครองของพุทธศาสนา เปรียบเทียบกับหลักธรรมราชาของขงจื๊อว่ามีรายละเอียดปลีกย่อยอย่างไรและมีวิธีการอย่างไร จึงจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมได้ ซึ่งบทความนี้จึงต้องการเสนอแนวคิดและเปรียบเทียบหน้าที่ของผู้ปกครองในพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาขงจื๊อต่อไป

แนวคิดเรื่องหน้าที่ของผู้ปกครอง

การระบุงบุคคลต่างๆ ในสังคมถูกระบุถึงด้วยความแตกต่างไปตามหน้าที่เป็นหลัก โดยจะพบว่าคนในสังคมทุกคนต้องมีหน้าที่ หรือหากไร้หน้าที่ก็ถือว่าเป็นคนไร้ค่าทางสังคม และหน้าที่ที่สำคัญในสังคมก็คือหน้าที่ของผู้ปกครอง ซึ่งปรากฏตามแนวคิดสำคัญ ดังนี้

1. **หน้าที่ของผู้ปกครองของพระพุทธศาสนาเถรวาท** พุทธศาสนาได้เสนอหลักสัมพันธภาพทางสังคมตามหน้าที่ทางสังคมที่พึงปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลที่จะต้องเกี่ยวพันกันทางสังคมในฐานะต่างๆ ตามหน้าที่ของตน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ทศ 6 เป็นหลักที่ตรัสสอนเกี่ยวกับหน้าที่ของมนุษย์ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของแต่ละคนโดยตรง โดยมีตัวของเราเองเป็นศูนย์กลาง หน้าที่ของผู้ปกครอง เมื่อพิจารณาจากคัมภีร์โดยภาพรวมแล้ว สามารถสรุปเป็นประเด็น ๆ ได้ดังนี้

1.1 **หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีหลักธรรม** ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักปกครอง ในกฎทนต์สูตรที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ นั้น ก็ชวนให้ตีความได้ว่า ปัญหาความมั่นคง ปัญหาอาชญากรรม มีความเชื่อมโยงกับปัญหาเศรษฐกิจ ประชาชนจะเลิกก่ออาชญากรรม ถ้าเขามีความเป็นอยู่ที่ดี พระสูตรนี้จึงได้เสนอหลักการที่ผู้ปกครองพึงปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ

ก. พระราชาต้องพระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่พลเมืองผู้ขมขื่นในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเลี้ยงปศุสัตว์

ข. พระราชาจะต้องพระราชทานทุนทรัพย์ให้แก่พลเมือง ผู้ที่ขมขื่นในพาณิชย์กรรม

ค. พระราชาต้องพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยืนชั้นแข็งในการทำงาน นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เป็นรูปแบบสำคัญในการบริหารจัดการให้เกิดความเป็นธรรมในลักษณะของการดำเนินการด้านต่างๆ

ก. อัมมัญญตา เป็นผู้รู้หลักและเหตุ คือเมื่อดำรงตำแหน่ง หน้าที่รับผิดชอบของตน โดยรู้อย่างไร สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุขและจะให้ความสุขแก่ผู้ใต้ปกครองได้อย่างไร

ข. อัตถัญญตา รู้จักจุดมุ่งหมายและผล คือรู้จักจุดมุ่งหมายที่ตนกระทำว่ามีจุดมุ่งหมายอะไรในการปกครอง คือปรารถนาให้ผู้ใต้ปกครองมีความสุขเป็นหลักในการปกครอง

ค. อัตตัญญตา รู้จักตน โดยหน้าที่ โดยคุณธรรม และความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว จะประพฤติตนให้สมกับที่เป็นผู้ปกครองว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้น ให้อะไรแก่ผู้ใต้ปกครอง

ง. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณในการลงทัณฑ์ และการเก็บเกี่ยวภาษีอากรแต่พอควร

จ. กาลัญญตา รู้จักกาล คือรู้กาลอันควรในการทำกิจต่าง ๆ ว่าเวลาไหนควรจะทำอะไร

ฉ. ปริสัญญตา รู้จักชุมชน คือรู้กิริยาที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อชุมชนนั้นว่าแต่ละชุมชนมีความต้องการอะไร ควรจะสงเคราะห์อย่างไร จึงจะเหมาะสม

ช. บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้จิตของแต่ละบุคคลว่ามีความโน้มเอียงไปด้านใด ย่อมสามารถช่วยให้ทำงานกับบุคคลที่มีความหลากหลายได้อย่างเป็นเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

1.2 หน้าที่การปกครองตามธรรมเนียม เป็นหน้าที่การปกครองที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะ โดยจะเป็นไปตามหลักปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเป็นหลัก ดังที่ปรากฏในรูปแบบที่แตกต่างกัน ดังนี้

1.2.1 หลักการในจักรกัตติสูตร โดยประกอบไปด้วย

1) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย

2) ธรรมการรักษา จัดการรักษাপ้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม

ก. อันโตชน มอบการคุ้มครองแก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ोरส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด คือ คนในปกครองส่วนตัว ตั้งแต่บุตรธิดาเป็นต้นไป ด้วยการบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอนเป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อยสงบสุข และมีความเคารพนับถือกัน

ข. พลกาย มอบการคุ้มครองแก่กองทัพ คือ ปวงเสนาข้าทหาร, ข้าราชการฝ่ายทหาร

ค. ชัตติยะ มอบการคุ้มครองแก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชาานุภาพ, เจ้าเมืองขึ้น, ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย, ข้าราชการฝ่ายปกครอง

ง. อนุยนต์ มอบการคุ้มครองแก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย, ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด

จ. พรหมณคฤหบดี มอบการคุ้มครองแก่ชนเจ้าพิธี เจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าไร่นา คือ ครูบาอาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบอาชีพวิชาชีพต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์เป็นต้น

ฉ. เนคมชานบท มอบการคุ้มครองแก่ชาวนิคมนชานบท คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง

ช. สมณพรหมณ์ มอบการคุ้มครองแก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม

ญ.มิกปักชี มอบการคุ้มครองแก่มฤคและปักชี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย

3) ธรรมการนิเสธนา มีการห้ามกัน มิให้มีการอันธกรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกัน แก่ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง

4) ธนานุประทาน มีการแบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้น

5) ปริปัญา มีการปรึกษาสอบถามปัญหาภิโษมณพรหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชี้จัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อ

ประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์ นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558)

1.2.2 หลักการในอปริหานิยธรรม ประกอบไปด้วยหลักปฏิบัติ ดังนี้

- 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม
- 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว
- 4) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาผู้มีพระชนมายุมากของชาววัชชี และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง”
- 5) ไม่ฉุดคร่าขึ้นใจกุลสตรี หรือกุลกุมาริให้อยู่ร่วมด้วย
- 6) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ในแคว้นทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป
- 7) จัดการรักษา คุ่มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยตั้งใจว่า ‘ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้นของเรา ท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุกในแคว้นแคว้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. หน้าที่ของผู้ปกครองของขงจื้อ ขงจื้อได้แบ่งลักษณะหน้าที่ของผู้ปกครองไว้ 2 แบบคือ

2.1 หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีหลักธรรม ลักษณะหน้าที่ของผู้ปกครองจะมีลักษณะการแสดงให้เห็นคุณธรรม คือผู้ปกครองนั่นเองเที่ยงธรรม ไม่ออกคำสั่ง สิ่งต่างๆ ก็ดำเนิน แต่ถ้าผู้ปกครองนั่นเองไม่เที่ยงธรรม แม้ออกคำสั่งก็ไม่มีใครปฏิบัติตาม (ขงจื้อ, 2562) ซึ่งผู้ปกครองที่มีธรรมนั้นประกอบด้วย 3 ลักษณะคือ

1) มีความเที่ยงธรรมระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง โดยความสัมพันธ์ระหว่างปกครองเป็นเรื่องของการยอมรับอำนาจที่มีความเที่ยงธรรม มิใช่การยอมจำนนต่ออำนาจหรือการฉ้อฉลในจารีตประเพณี

2) ประชาชนจะต้องสามารถรับรู้ได้ว่าผู้ปกครองมีความเที่ยงธรรมจริง หรืออย่างน้อยก็ต้องเชื่อว่าจริง โดยจะพบว่า หากเงื่อนไขข้อนี้สำเร็จ ประชาชนก็จะทำตามคำสั่ง แต่เป็นการทำโดยปราศจากความกลัว ซึ่งมาจากคุณสมบัติทางศีลธรรมของผู้ปกครองจะช่วยพัฒนาศักยภาพทางศีลธรรมของประชาชน

3) ประชาชนจะสามารถพัฒนาศีลธรรมหรือความเที่ยงธรรมได้ ด้วยการริเริ่มขึ้นมาจากฝ่ายผู้ปกครองเป็นเบื้องต้นก่อนอยู่เสมอ (ขงจื้อ, 2562)

เมื่อผู้นำปฏิบัติได้ตามนี้จะพบว่า ผู้ถูกปกครองจะสามารถพัฒนาตนเองตามได้ด้วย เกิดคุณธรรมขึ้นในสถานที่นั้นได้ไม่ยาก ดังข้อความว่า ไก่งถามว่า “ทำอย่างไรให้ประชาชนยอมรับ” ขงจื้อตอบว่า “เชิดชูผู้เที่ยงธรรม ขจัดผู้ฉ้อฉล ประชาชนจะยอมรับ แต่หากเชิดชู ผู้ฉ้อฉล ขจัดผู้เที่ยงธรรม ประชาชนจะไม่ยอมรับ” (ขงจื้อ, 2562)

2.2 หน้าที่ของผู้ปกครองตามธรรมเนียม โดยธรรมเนียมนี้มาจากหน้าที่ที่ถูกจัดแบ่งตามลักษณะความแตกต่างกันของแต่ละบุคคล ในแต่ละความสัมพันธ์มีการทำหน้าที่ทางศีลธรรม จากบุคคลที่เกี่ยวข้องไปในลักษณะต่างๆ กันดังจะพบว่า คุณธรรมทั้งหลายที่ขงจื้อสั่งสอน ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความกตัญญูต่อบิดามารดา ความสมานฉันท์ต่อพี่น้อง ความมีวาจาจริงใจ

นำเชื่อถือต่อเพื่อน เหล่านี้เป็นการสั่งสอนที่เกี่ยวกับพันธะหน้าที่ทางศีลธรรมที่บุคคลพึงกระทำต่อผู้อื่น ที่อยู่ในความสัมพันธ์แบบใดแบบหนึ่งกับตนทั้งสิ้น เรียกว่าหลักสัมพันธ์ภาพทั้ง 5 โดยขงจื๊อให้ความสำคัญแก่หน้าที่ของแต่ละกลุ่ม โดยเสนอหลักจริยพันธะทางสังคมขึ้น เพื่อจัดระเบียบเป็นหน้าที่ให้ปฏิบัติต่อกัน 5 ประการคือ

1) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนซึ่งมีความสัมพันธ์ตามภาระหน้าที่เป็นหลัก กษัตริย์พึงปฏิบัติต่อขุนนาง และประชาชนด้วยความเมตตา ขุนนาง และประชาชนพึงปฏิบัติต่อกษัตริย์ด้วยความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี

2) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดาด้วยความเมตตา บุตรธิดาพึงมีความเมตตา ความกตัญญูเป็นเครื่องตอบแทน

3) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา มีความสัมพันธ์ตามหน้าที่ต่อกัน สามีภรรยา พึงมีความรัก ความซื่อสัตย์ และจริงใจต่อกัน ความรับผิดชอบในหน้าที่

4) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง มีความสัมพันธ์ตามลำดับอาวุโสเป็นหลัก วงศ์ญาติพี่น้อง พึงสมัคสมาน ประองดองรักใคร่ต่อกัน ความเคารพต่อกัน

5) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน มีสัจจะเป็นหลัก มิตรสหายพึงมีความจริงใจต่อกัน หลักความสัมพันธ์ทั้ง 5 ประการนี้ สามารถสรุปลงได้ 3 ระดับคือ ข้อ 1 เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน ข้อ 2, 3, 4, เป็นความสัมพันธ์ของครอบครัว ข้อ 5 เป็นความสัมพันธ์ของสังคม ความสัมพันธ์เหล่านี้ คือตัวกำหนดหน้าที่ บทบาท และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลโดยปริยาย และยังถือเป็นหลักทางจริยธรรมที่สำคัญยิ่งเกี่ยวกับครอบครัว

เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องหน้าที่ของขงจื๊อกับพระพุทธศาสนาเถรวาท

การนำแนวคิดของทั้ง 2 สำนักนี้มาเปรียบเทียบเพื่อนำเสนอแง่มุมทั้งในแง่ความเหมือนและความต่างกัน ดังนี้

1. ด้านความเหมือน จะพบหลักการที่เหมือนกัน ดังนี้

1.1 หน้าที่ของผู้ปกครองที่มีธรรม สำหรับพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความชัดเจนในแง่ของหลักการทางอุดมคติเช่นเดียวกับของขงจื๊อ โดยจะพบว่าหลักธรรมทั้งของพระพุทธศาสนาและขงจื๊อมองไปที่ความสำเร็จผลของการมีธรรมของผู้คนมากกว่าผลสำเร็จเชิงรูปธรรมทางสังคม คือทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และหันมาปฏิบัติตามผู้นำโดยความรู้สึกที่ไม่ขัดแย้งหรือกลัว

1.2 การทำหน้าที่ของผู้ปกครองตามธรรมเนียม เป็นการเชื่อมโยงกันของรูปแบบบุคคล โดยจะพบว่า การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลนั้นอิงกับหลักการปฏิบัติตามธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาแต่เดิมมากกว่าจะเพิ่มเติมขึ้นเองตามอำเภอใจ ในแง่นี้อาจมองว่า มีหลักปฏิบัติที่เคร่งครัด และไม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือยืดหยุ่นได้ ทั้งนี้มาจากข้อปฏิบัติเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกันของบุคคลมากกว่าหลักการในยุคสมัยต่อมาที่เน้นความสัมพันธ์กันน้อยลง แต่ไปเน้นที่ความปัจเจกบุคคลมากขึ้น โดยจะพบหลักการเหล่านี้ผ่านแนวคิดเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องให้เกิดการ

ยอมรับและปฏิเสธความสัมพันธ์ในรูปแบบธรรมเนียมดั้งเดิม ที่เน้นให้เกิดการแบ่งกลุ่มคนและมีระดับที่ปฏิบัติต่อกันซึ่งทำให้ไม่เกิดความเสมอภาค ซึ่งตรงนี้ทั้งขงจื๊อกับพระพุทธศาสนาเถรวาทมองเห็นกัน

2. ด้านความแตกต่าง จะพบหลักการสำคัญ ดังนี้

2.1 ทั้งขงจื๊อและพุทธปรัชญาเถรวาทต่างก็ให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลมากกว่าวิธีการ แต่ทั้งคู่ก็ยังได้เสนอหลักปฏิบัติ ที่บุคคลจะต้องนำไปปฏิบัติต่อกันและกัน

2.2 ทั้งขงจื๊อมีเป้าหมายอยู่ในโลกนี้เป็นหลัก เพื่อตนเอง และเพื่อสังคม ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท มีเป้าหมายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ในส่วนตนนั้นรวมไปถึงโลกหน้า ส่วนเพื่อสังคมนั้นเน้นโลกนี้เป็นหลัก

ทั้งขงจื๊อและพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่า เศรษฐกิจ การเมือง สังคม จะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะแยกจากกันไม่ได้และถือว่า คุณธรรมเป็นรากฐานทุกอย่าง หากปราศจากคุณธรรมแล้วทุกอย่างเป็นไปเพื่อความทุกข์ของมนุษย์ เหตุนี้เองคนแต่ละคนจึงต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์

บทสรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องหน้าที่ ของขงจื๊อกับแนวคิดเรื่องหน้าที่ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งสองเน้นหนักไปทางปรัชญาสังคม ที่คนในสังคมพึงปฏิบัติต่อกัน ความเสื่อมหรือเจริญย่อมขึ้นอยู่กับแต่ละคนทำหน้าที่ของตนว่าสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ ขงจื๊อจึงให้ความสำคัญเรื่องหน้าที่อยู่ที่หลักจริยพันธะทางสังคม 5 ประการ โดย ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ซึ่งมีความสัมพันธ์ตามภาระหน้าที่เป็นหลัก, ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก, ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาที่มีความสัมพันธ์ตามหน้าที่ต่อกัน, ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง, มีความสัมพันธ์ตามลำดับอาวุโสเป็นหลัก, ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน มีสัจจะเป็นหลัก, เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าทุกคนไม่ทำตามหน้าที่แล้วสังคมจะเป็นอย่างไร

ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทให้ความสำคัญอยู่ที่ทิศ 6 โดยทั้งสองเน้นในเรื่องของคนกับคน พึงปฏิบัติต่อกัน กษัตริย์พึงปฏิบัติต่อขุนนาง และประชาชนด้วยความเมตตา ขุนนางและประชาชนพึงปฏิบัติต่อกษัตริย์ด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดี, บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อบุตรธิดาด้วยความเมตตา บุตรธิดาพึงมีความกตัญญูเป็นเครื่องตอบแทน, สามีภรรยา พึงมีความซื่อสัตย์ และจริงใจต่อกัน, วงศาณาญาติพี่น้อง พึงสมัคสมาน ประองตองรักใคร่ต่อกัน, มิตรสหายพึงมีความจริงใจต่อกัน เมื่อหน้าที่เป็นการปฏิบัติระหว่างคนกับคน มีประเด็นที่น่าสนใจใน 2 ประเด็นด้วยกัน คือ 1. มีความเสมอภาคทางสังคมกันเพียงใดระหว่างคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่ง 2. สิทธิที่พึงได้ ของคนในสังคม โดยหน้าที่ความสัมพันธ์ทั้งขงจื๊อกับพุทธปรัชญานั้นมองว่าคนแต่ละคนมีสถานะที่ไม่เท่าเทียมกันในระบบ

ความสัมพันธ์ ฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะผู้ชี้แนะ อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในฐานะผู้รับการชี้แนะ ระบบความสัมพันธ์นี้เองจะนำมาซึ่งความประสานสอดคล้องสังคม

เอกสารอ้างอิง

ขงจื้อ. (2562). *หลุนอีวี่: ขงจื้อสนทนา*. แปลโดย สุวรรณ สถาอานนท์. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่น โซไซตี้.

ชรินทร์ สันประเสริฐ. (2546). *เอกสารการสอนชุดวิชา มนุษย์กับสังคม หน่วยที่ 1 – 7*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีพิมพ์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียร พันธงศรี. (2534). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Archie Bahm. (1969). *The Heart of Confucius*. New York: John Weatherhill, Inc.

Ezra Pound. (1969). *The Great Digest, The Unwobbling, The Analects*. New York: A New Directions Book.

James Legge. (2017). *Confucian Analects*. (online) from <http://www.sacred-texts.com/cfu/conf1.htm>

